

Jonger beginnen met vioolspel past bij kinderen van nu

Ineke van Enk-Wielemaker

‘Vader Jacob’ is kinderachtig. “Wanneer leren we nu écht noten lezen?”

In toenemende mate hebben jonge kinderen een hoog verwachtingspatroon van vioollessen. Kinderen van acht hebben op school al veel geleerd en zijn door computers en games gewend snel resultaat te hebben. Helaas staat snel scoren haaks op goed vioolonderwijs. De remedie is: eerder beginnen met speelse vioollessen vanaf vier jaar. Dit betoogt Ineke van Enk aan de hand van tien jaar ervaring met het opzetten van dit onderwijs en methode op verschillende muziekscholen. In dit artikel vertelt ze over haar ervaringen met de jongste leerlingen.

Mijn interesse in de pedagogie van het vioolonderwijs is al vroeg tijdens mijn opleiding ontstaan. Ik begon pas op de middelbare school met vioolspelen. Ik heb het vioolonderwijs dus bijzonder bewust meegemaakt. Dat was ook te danken aan mijn leraar, Bouw Lemkes.

Tijdens mijn conservatoriumopleiding werd mijn keuze voor de pedagogie al duidelijk en als ik eerlijk ben moet ik bekennen dat het nog veel boeiender is dan ik toen vermoedde.

Ik geef op de Biltse Muziekschool (en in het verleden ook in Rijswijk en Nieuwegein) nu twintig jaar vioolles. Daarvan ben ik nu ruim tien jaar bezig met ontwikkelen van speciale kleutervioollessen.

Ontvankelijkheid

De kleuterviool cursus heb ik opgezet als een introductie en duurt een jaar. De lessen duren één uur en de groepen bestaan uit maximaal acht kinderen. Na de cursus stroomt gemiddeld 85% door naar de ‘normale’ vioolles. De belangrijkste reden om vroeg te beginnen is: ontvankelijkheid. Jonge kinderen zijn een onbeschreven blad. Ze staan voor veel dingen open. Het zijn alleseters: van spel tot leren, van waarnemen tot experiment. De fantasie fungeert bij dit leren als drijvende kracht. Al vanaf groep drie is veel spontaniteit vervangen door prestatiedrang en schools leergedrag. Door de achtergrond met de kleutercursus kan viool ineens ‘concurreren’ met andere activiteiten en kunnen kinderen zo geboeid blijven, zodat zij blijven kiezen voor hun instrument, ook al is er een overstelpend aanbod van sporten en recreatieve cursussen. Daarbij speelt voor de ouders vaak mee dat vroeg muziekonderwijs de ontwikkeling van de hersenen stimuleert met aantoonbare betere leerresultaten op latere leeftijd.

Motoriek

Bij een individuele vioolles kun je de aanvangsdatum van de ontwikkeling van de leerling af laten hangen. Bij groepsonderwijs zal je moeten kiezen voor een duidelijke leeftijdsgroep. De verschillen in motorische ontwikkeling zijn individueel al groot: jongens zijn vaak minder ver dan meisjes, de onafhankelijkheid tussen linker - en rechterhand verschilt sterk per kind. Als daar nog de (aanzienlijke) verschillen van meer dan een jaar ontwikkeling bij komen, functioneert je groep niet meer. Persoonlijk vind ik de leeftijd van 4 tot 5 jaar bij aanvang van het cursusjaar een goed uitgangspunt. Overigens merk ik de laatste jaren een tendens om kinderen ‘pas’ in groep 2 te laten beginnen. Het argument van de ouders is dat ze eerst ‘kunnen wennen aan school’. Afwijken van de aanvangsleeftijd kan natuurlijk in individuele gevallen altijd nog.

Structuur

Er zijn een aantal belangrijke voorwaarden voor het lesgeven aan kleuters:

- **een duidelijke structuur**

Op de meeste scholen zijn kleuters gewend in een kring te beginnen. Daar speel ik op in. Daarop aansluitend laat ik de violen in een kring en zittend op de grond uitpakken. Na ieder onderdeel van de les keren de leerlingen altijd weer terug in de kring. Het in de kring zitten is een goed middel om je les te structureren. Het werkt ook heel goed om weer overzicht en afstand te krijgen wanneer kinderen druk zijn geworden bij een bewegingsspel.

- **veel bewegen**

Jonge kinderen zijn nog niet gewend lang stil te zitten. Ook is het leren nog vooral motorisch gericht. Nieuwe dingen worden gevoeld, gepakt, soms zelfs geproefd. Om die reden heb ik een groot aantal 'oefeningen' ontwikkeld. Hierbij herhalen we de handelingen en bewegingen die we nodig hebben om viool te spelen. Elke oefening heeft een naam die appelleert aan de fantasie: het opvouwpoppetje, ballonstrijken, etc. Ook ritme en toonhoogte worden d.m.v. bewegingen fysiek ervaren.

- **veel verschillende onderwerpen**

Lang bezig zijn met hetzelfde is iets wat onze jonge violisten nog niet zo goed kunnen. Als er iets geleerd moet worden dat langer dan 5 minuten in beslag neemt, zal je het in gedeelten moeten aanleren. Tussendoor wat bewegen, of een kleine competitie werkt meestal goed.

- **speels karakter**

Het is heel belangrijk allerlei spelelementen op verschillende momenten in de les te hebben. Hierdoor kunnen de kinderen even ontspannen en zonder dat ze het merken op een andere manier iets leren. Voorbeelden van spelletjes zijn: het uitbeelden van dingen (laat horen hoe een slome beer of een vertrekkende trein klinkt), raden (favoriet in de Sinterklaastijd: strijk wat je in je schoen hebt gekregen. Bv. Lang-lang = Lego, kort-kort-lang = barbie pop) of bewegingen of geluiden maken bij de tekst van een liedje.

- **een hoog tempo**

Blijf niet te lang stil staan bij hetzelfde onderwerp, maar keer steeds terug bij datgene wat je had voorgenomen die les te behandelen. Een goede kleuterles is een cirkel: je vertrekt bij het punt wat je wilt leren en als de aandacht verslapt cirkel je weg, om vervolgens nog enkele keren op het punt terug te komen. Daarbij is het prettig om altijd wat extra oefeningen en spelletjes achter de hand te hebben. Er zijn lessen bij, waar de concentratie echt laag is.

Lesopbouw

Een aantal aangestipte punten zijn van belang voor elke vioolles, maar waar oudere kinderen nog met een glazige blik beleefd blijven luisteren, gaat een kleuter al snel iets anders doen. Als één het 'stom' vindt, vindt vervolgens meestal de hele groep er niets meer aan.

Het is prettig als elke les van de kleutercursus in principe dezelfde opbouw heeft.

Ik begin altijd in een kring op de grond, waar we uitpakken. Na het stemmen beginnen we met bewegingsoefeningen. Daarna leren ze een liedje. Elke keer als we het liedje spelen letten we op een ander aspect, waardoor de verveling niet toeslaat en er ook een soort competitie-element inkomt. Ze raden op welke snaren het liedje moet worden gespeeld, hoeveel lange noten erin zitten. Ze stampen het ritme: bij elke notenwaarde is een beweging bedacht, waardoor het ritme fysiek wordt ervaren. Tot slot kan het liedje door de kinderen worden gespeeld.

Na elk onderdeel gaan de kinderen weer in de kring zitten. Nu kan er een stukje theorie of een nieuwe oefening aan bod komen. Het liedje met vingers wordt op dezelfde manier aangeleerd. Voor de verschillende toonhoogten zijn er ook door mij bewegingen uitgedacht. Ze luisteren eerst en moeten dat later omzetten in allerlei bewegingen. Hierbij kunnen ook weer allerlei variaties en spelletjes worden bedacht.

De ouders zitten niet bij de les, maar komen er de laatste 10 minuten luisteren. We laten dan horen en zien wat we gedaan hebben in de les en ik geef de ouders ook uitleg wat de functie van de diverse oefeningen is. Hierdoor ontstaat bij de ouders meer begrip voor allerlei violistische

problemen.

Lesmateriaal

Voor de kleutercursus gebruik ik losbladig lesmateriaal dat ik zelf heb geschreven. Iedere les bevat een liedje op losse snaren, een liedje met vinger(s), twee oefeningen en een piepklein stukje theorie. De kinderen spelen op het gehoor, dus zijn deze bladen bedoeld ter informatie van de ouders. Zij kunnen dan thuis inspelen op dingen van de les.

Voor de vioollessen die op de kleutercursus volgen, zijn er drie delen met speels materiaal beschikbaar. Ik heb deze boeken geschreven, omdat ik in de bestaande methoden een combinatie van de volgende zaken onvoldoende aan de orde vond komen:

- **Te weinig oefenmateriaal**

Psychologisch vind ik het niet erg wenselijk jonge kinderen steeds hetzelfde stukje als huiswerk mee te geven. Je kunt namelijk net zo goed hetzelfde stukje op een andere snaar met een andere steuntekst opgeven. Het effect hiervan is dat een kind niet het gevoel heeft dat het gefaald heeft en dat studeert een stuk prettiger.

- **Speels materiaal**

De fantasiewereld en de dingen die tijdens de kleuterleeftijd belangrijk zijn, zijn als uitgangspunt gebruikt voor de teksten en muziek. De boeken heten niet voor niets Vioolfantasie.

- **Nederlandse tekst met Nederlandse liedjes voor Nederlandse kinderen**

Ik gebruik vanaf het eerste boek onder andere ook 'bekende' kinderliedjes. Bij deze liedjes is steeds een tweede stem gemaakt, die ook door de leerlingen kunnen worden gespeeld. Grappig detail is hierbij, dat als je de bekende liedjes naar niveau rangschikt, je de meeste te behandelen onderdelen van de eerste jaren tegenkomt.

- **Tweede stem van hetzelfde niveau**

Bij de kinderliedjes is steeds een tweede stem gemaakt, die door de leerlingen ook kan worden gespeeld. Bij de meeste methoden is de onderstem een stuk lastiger dan de bovenstem. Daardoor is het nauwelijks in de groepsles als samenspel materiaal te gebruiken. Als in aanvang het samenspel nieuw is, is het naar mijn mening het beste de onderstem zelfs eenvoudiger te houden.

- **Grote noten**

Het noten lezen is voor jonge kinderen in het begin best lastig. Een duidelijk notenbeeld met weinig aanwijzingen in de notentekst helpt daarbij.

- **Korte stukken**

In een groepsles met jonge kinderen zijn lange stukken in de aanvangsfase vaak onhandig. Er is altijd wel iemand die het kwijt raakt of iemand die snel gecorrigeerd moet worden. Bij lange stukken zou je moeten stoppen. Meerdere korte stukken hebben uiteindelijk hetzelfde effect, maar zijn in de les praktischer.

- **Toonladders**

Nieuwe ritmes, streken en lastige plekken worden verwerkt en gestudeerd in de toonladders die bij de liedjes horen. De toonladders zijn dus in de methode geïntegreerd.

Het positieospel wordt vrij vroeg geïntroduceerd. Stukjes toonladder met één vinger en liedjes die je niet alleen in de Ie positie kunt spelen, maar ook op andere plekken van de toets. Jong beginnen met vioolspelen betekent ook jong aan positieospel beginnen. Mackay gaat voor de meeste achtjarigen veel te snel. Vandaar dat Vioolfantasie IIe positie ontstond, waarbij alle bovenstaande punten ook weer centraal stonden.

De balans

Het lesgeven aan kleuters is een heel positieve ervaring. Saai is het nooit. Als ze zich dingen moeten voorstellen of bij spelletjes krijg ik nog steeds hele onverwachte en voor mij nieuwe reacties. De kinderen hebben er echt lol in en leren daardoor meer ontspannen vioolspelen. Door alle benodigde bewegingen zo vroeg al aan te bieden is het altijd weer verbazend te zien hoe goed hun houding na een jaar al is.

Echte nadelen zijn er niet te noemen. Eerlijkheid gebiedt wel te vermelden, dat niet iedere leraar er even geschikt voor zal zijn. Je moet dit type lessen zelf ook leuk vinden, anders werkt het niet.

Misschien ben ik ook wel zo positief omdat ik uit onvrede met de bestaande Muziekschool-praktijk

kinderen jonger ben gaan lesgeven. Vanaf ongeveer 8 jaar kan je de volgende onderdelen naar mijn idee moeilijk realiseren:

- Auditief beginonderwijs
- Motorische “voorbereidende” oefeningen
- Werken met steunteksten en ritmische bewegingen
- Werken met bekende kinderliedjes om te leren intoneren
- Een hoog niveau wanneer leerlingen naar de middelbare school gaan

Resultaten

Groot voordeel van zo'n 'kweekvijver' is, dat je leerlingen een jaar lang kan observeren, voordat je groepjes gaat maken. Tussentijdse wijzigingen zijn hierdoor bijna uitgesloten.

Opmerkelijk is dat de cursus behoorlijk wat belangstelling trekt van jongens. Ongeveer de helft van het aantal cursisten zijn jongens. Bij collega's die een normale instroom hebben, zie ik een veel hoger percentage meisjes. Het heeft mogelijk met de jonge aanvangsleeftijd te maken, waar stoer gedrag nog niet zo'n rol speelt. Door de instroom van kleuters is mijn hele lespraktijk nu gelijkelijk onder jongens en meisjes verdeeld.

Bij de examens bleek er wel een probleem. Door de jonge aanvangsleeftijd is de gemiddelde leeftijd van mijn leerlingen veel jonger dan bij collega's. Bij het eerste examen zijn mijn leerlingen 6 à 7 jaar. Daarom hebben we op de Biltse muziekschool besloten het A examen voor de ex-kleutercursisten 1 jaar uit te stellen. De andere examens worden wel in de daarvoor bestemde jaren afgenomen en het blijkt dat er dan geen verschillen zijn. Het enige verschil is dat de leerlingen jonger zijn, dus uiteindelijk langer vioolles volgen.

De kleuters van 1997 zitten nu op de middelbare school. Van de acht spelen er nog zes met veel plezier viool, zowel op les als in ensembles. En hoe belangrijk alle bovengenoemde punten ook zijn, het haalt het niet daarbij.